

Міністерство культури України
ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва»

ЗАЛУЧЕННЯ ЮНАЦТВА ДО ЧИТАННЯ: ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Методичні рекомендації

Київ 2013

ББК 78.34 (4Укр)я1
З 44

Залучення юнацтва до читання: традиційні та нові технології : метод. рек. / уклад. : Ю. Ворона, Л. Бейліс ; ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва». – К.: [б.в.], 2013. – 26 с.

У рекомендаціях теоретично обгрунтовано розглянуто різноманітні технології залучення молоді до читання у бібліотеках для юнацтва (молоді).

Рекомендовано фахівцям бібліотечної справи.

Укладачі: Ю. Ворона, Л. Бейліс
Редактор С. Чачко
Відповідальний за випуск Г. Саприкін

©Укладачі: Ю. Ворона, Л. Бейліс, 2013
©ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва», 2013

Кабінет Міністрів України у 2009 р. схвалив Концепцію Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 р.¹, що передбачає, зокрема, поєднання зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, бібліотек, закладів освіти, громадських організацій, представників бізнесу, спрямованих на заохочення громадян, особливо молоді, до активного читання; надання державної підтримки для поповнення бібліотечних фондів, видання книжкової продукції, що стимулюватиме інтерес до читання.

Бібліотеки, в основному самотужки, намагаються зробити хоча б щось із задекларованого, але, схоже, один в полі не воїн, і ситуація продовжує погіршуватися.

Україна стала європейським аутсайдером за кількістю людей, які читають книги. Через відсутність моди на освіченість, застарілість фондів бібліотек і високі ціни зникла традиція читання, а це означає, що під загрозою вміння нації критично мислити і творчо обробляти інформацію, – констатував на своїх шпальтах журнал «Коментарі» у 2012 р.

Відома українська письменниця Оксана Забужко на його сторінках акцентує увагу на тому, що виростало нове покоління, яке не застало навколо себе книг, якщо їх не було в домашній бібліотеці, не читали мама і тато. У кращому випадку молоді українці передивляються інтернет-матеріали, втім це, скоріше, лише втамування інформаційного голоду. Надрукована книга, за словами письменниці, на людину діє зовсім інакше, ніж інформація, отримана з онлайн-сфери. Букви на папері формують культуру вдумливого, а не клікового читання, розвивають логіку, вміння аналізувати ситуацію, пробуджують фантазію і креативність.

За даними досліджень, саме у молодих українців інтерес до книги знижується більше, ніж у представників інших вікових категорій. І якщо в 2009 р. серед тих, хто щотижня відкривав книгу, був 31 % людей до 30 років, то в 2011-му їх доля знизилася до 26%.² А за даними опитування понад 2 тис. респондентів старше 18 років

1 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2009-p>

2 <http://korrespondent.net/showbiz/1335743-korrespondent-dochitalis-do-dyr-ukraina-stala-evropejskim-autsajderom-po-chislu-lyudej-chitayushchih-kni>

з усіх регіонів України (у т. ч. міст Києва та Севастополя), проведеного компанією Research&BrandingGroup з лютого до березня 2013 р., вже 51 % українців не читають книги³.

Причому справа головним чином не в тому, з якого носія (електронного, екранного чи традиційного) зчитується інформація, а в тому, якими є мета і характер читання. Вчені вважають, що читання включає два взаємопов'язані рівні – інформаційний та смисловий. На інформаційному рівні інформація здобувається з тексту. Смислове читання передбачає не лише інформаційний ефект (хоча й він має місце), а й породження читачем нових смислів, що звичайно базуються на основі вихідного повідомлення, але ніби «пропускаються» через смислову сферу читача. Таке читання є основою дійсно глибокого розуміння повідомлення, що веде до зміни «смислового поля» читача, забезпечує формування його «особистісних новоутворень». Іншими словами, невідповідній людині, яку не навчили, наприклад, сприйняттю художнього тексту саме як художнього, не навчили спостерігати й робити висновки, сприймати розвиток думки, сюжету, оцінювати його інтелектуальну, художню, естетичну, етичну, наукову якість, емоційність тексту, встановлювати його асоціативні зв'язки з накопиченим читацьким досвідом, не розповіли про такі літературні явища, як фабула, метафора, гротеск, інтонація, – такій молодій людині справді важко бути повноцінним, грамотним читачем.

Що, на наш погляд, викликало цю кризу читання?

Можна частково погодитися з вищезгаданою Концепцією, що «...країна повною мірою зазнає наслідків загальносвітових негативних тенденцій, зокрема певного зниження інтересу до читання. Сучасна соціокультурна ситуація призвела до зниження авторитету друкованого слова, посилення факторів, які впливають на читацьку активність населення, особливо молоді. Загрозливі тенденції щодо скорочення мережі книжкових магазинів і бібліотек призводять до зниження освітнього, загальнокультурного рівня громадян, порушення процесу розвитку особистості, що спричинило захоплення

3 http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?boleev_polovini_ukraintsev_ne_chitayut_knig&objectId=323788&lang=ru

юнацтва комп'ютерними іграми, переглядом телесеріалів (особливо з кримінальними сюжетами), а це відібрало у нього час і бажання читати, стихійно сформувало поведінковий стандарт споживацького, навіть паразитичного ставлення до інформаційних продуктів, який глибоко закоренився в нашому житті. Звідси «лівий» приватно-підприємницький сервіс інформаційних продуктів, які імітують, фальсифікують самостійне мислення і шаблі освіти («замовні» реферати, курсові дипломні роботи тощо), і міщанське ставлення до освіти, пам'яток культури, творів мистецтва.

Бібліотеки і бібліотекарі теж винні у цьому. Впритул сприйнявши гасло: «Сучасний читач приходиться не за книжкою, а за інформацією», вони саме на це зорієнтували бібліотечний сервіс і, відповідно, читача. І чи не показовим є те, що звичне поняття «читач» стало підмінятися словом «користувач», тобто читацька особистість, з якою досвідчений і сумлінний бібліотекар повинен спілкуватися, співпрацювати у культурно-освітньому зростанні поступається місцем непевній статистичній одиниці. А в недавньому минулому професія бібліотекаря вимагала бути лідерами читання як за оперативністю ознайомлення з новими виданнями, так і за репертуаром прочитаного. Зараз у системі підвищення кваліфікації бібліотекарів майже нічого не робиться для навчання фахівців традиційним та сучасним підходам, методикам, формам та технологіям роботи з художньою літературою з урахування особливостей різних категорій читачів. Склався певний парадокс: роботі з комп'ютерними технологіями бібліотечних спеціалістів навчають, а вмінню, навичкам навчати читання, працювати з різними категоріями читачів – ні! Мабуть, із цієї причини практично «канули в Літу» диспути, читацькі конференції, театри книги, літературні суди (<http://do.gendocs.ru/docs/index-60041.html>), лекторії, багаторівневі інтелектуальні конкурси, ігри на кшталт телепередач «Самий розумний», «Умники и умницы» тощо – форми, які закладають підвалини читацької культури, сприяють духовному та інтелектуальному розвитку особистості, засвоєнню необхідних

глибоких знань, досвіду вдумливого читання художніх та інших текстів. У цьому сегменті бібліотечної роботи першочергова увага приділяється наочним формам роботи, презентації книг, а в кращому випадку – вечорам-зустрічам із письменниками або поетами.

Так, залучення до читання – завдання важке і не виконується за принципом «раз,та і гаразд». Воно потребує спеціально виділеного ресурсу часу, неординарних зусиль і бажання бібліотек разом із школою, батьками, ЗМІ тощо виправити ситуацію, що склалася.

Треба добре поміркувати над тим, як, наприклад, у рамках довготривалого спільного проекту цих важливих соціальних інститутів створити книгоцентричне комунікаційне середовище для юнацтва та молоді, у якому осмислення прочитаного у неформальних розмовах, інформування про надходження і новодруки, відомості про улюблених авторів, коло читання поважаних людей, атмосфера очікування книги та її обговорення складала б грамотну та ефективну систему скоординованих дій.

«Немає насолоди книгою, – говорив відомий російський теоретик педагогіки, письменник С. Соловейчик, – немає читання, немає читача. Байдуже перегортання сторінок, холодне спостереження за тим, що відбувається в книзі – це не читання. Мишування мистецтвом письменника і поета, смакування слова і поєднань слів, захват з приводу вдалого виразу, подив перед майстерністю зображення і опису, хвилювання, викликане глибиною думки, – ось читання».

Цієї мети можна досягнути шляхом застосування тих форм наочної, клубної, масової, індивідуальної роботи, які сприятимуть вирішенню наступних завдань: розвитку потреби у (самостійному або сімейному) читанні; розвитку читацької компетентності різних категорій юнацтва; стимулюванню його творчості та інтелектуальних здібностей. Очевидно, що пробудити інтерес юнацтва до творчого читання здатні тільки люди творчі, які самі переживають радість від спілкування з книгою, спроможні вести діалог із читачем.

А поки що пропонуємо згадати деякі форми і методики, які можуть сприяти нашій меті – прищепленню юнацтву навичок смислового читання, і, врешті решт, любові до нього.

Обговорення книги⁴ – це колективний аналіз і оцінка творів художньої і галузевої літератури групою читачів спільно з бібліотекарями, авторами, критиками, представниками редакцій журналів, видавництва. Обговорення сприяє стимулюванню читацької активності, виробленню умінь і навичок критичного мислення, самостійної роботи над книгою, формуванню естетичних поглядів і смаків.

Процес обговорення книг проходить у три етапи:

1. Підготовчий (передбачає вибір художнього твору і тему обговорення).

Бажано звертатися до таких літературних творів, у яких моральний та естетичний вимір утворюють гармонію і цілісну єдність. Одночасно слід враховувати і читацькі запити, і інтереси та відгуки літературної критики. Не виключено, що в центрі обговорення опиниться «модний» літературний твір масової культури, але малохудожній за своєю суттю. У цьому випадку в процесі обговорення слід показати читачам на конкретному літературному матеріалі як завдяки своєму зовні ефектним сюжетним поворотам, особливим кон'юнктурним прийомам, особливостям викладу матеріалу книга стає бестселером.

2. Збирання та аналітико-синтетична обробка необхідної інформації (літературних фактів, думок літературознавців і критиків, оригінальних прочитань і читацьких оцінок тощо).

Керівник обговорення обирає основну лінію аргументації та її тези, складає план проведення обговорення (як ввести читачів в літературну проблему; якими будуть перше поставлене питання та загальний перелік і послідовність питань), прогнозує вірогідні відповіді юнацтва. Окрім цього, керівник визначає просторово-часові рамки проведення заходу, обґрунтовує своє місце і обов'язки під час його проведення.

3. Безпосереднє обговорення.

Керівник має уміло ввести учасників заходу в суть проблеми, формулювати і ставити питання перед аудиторією, аналізувати і

4 Методика проведення заходів запозичена з сайту http://www.chuvrdub.ru/SMK_metod_rekom.htm

уточнювати відповіді промовців, організувати обмін думками, постійно активізувати хід розмови, спонукаючи до виступів усіх слухачів, дисциплінувати аудиторію, резюмувати сказане, оцінювати результат обговорення.

Ефективність обговорення багато в чому залежить саме від дій керівника. Щоб обговорення літературного твору було активним, кількість учасників не повинна перевищувати 12-15 читачів.

Ведучий створює оптимальні, комфортні умови для взаємодії читацьких думок. Дуже важливо, щоб кожен учасник обговорення, відчуваючи неформальність атмосфери, вільно висловлював власну думку. Відомо, що найбільш ефективним є демократичний стиль керівництва, коли забезпечується рівність усіх членів групи, які беруть участь в обговоренні.

Експериментально доведено, що обговорення книг – це активний засіб розвитку усіх сфер особи юнацтва (інтелектуальної, емоційної, вольової). Незважаючи на уявну однорідність аудиторії, юні читачі в ході обговорення показують різні рівні читацької майстерності («слабкий»–«середній»–«сильний» читач). При цьому малопідготовлені «слабкі» читачі в процесі літературної дискусії нерідко отримують наочні уроки того, що і як читають інші, більш уважні і талановиті читачі.

За методикою підготовки з цим заходом перегукується проведення читацької конференції. Її мета – глибоко і всебічно проаналізувати зміст однієї книги, яка вибирається організаторами заходу, а краще – читацьким активом бібліотеки (наприклад, за такими ознаками, як: отримання Національної премії ім. Т. Шевченка або Премії Кабінету Міністрів ім. Лесі Українки, що вручається письменникам та поетам за книги для дітей та юнацтва; перемога на одному з Всеукраїнських літературних конкурсів; чільне місце у читацькому хіт-параді в соцмережі; модний автор; цікавий жанр). Розробляється план конференції з 5-6 питань, що мають бути продумані, логічно пов'язані з попередніми та націлені на активізацію мислення, формування різних, іноді протилежних, читацьких

точок зору, цікавих припущень. Але для цього треба добре попрацювати і над тим, щоб більшість учасників заходу прочитала твір, зрозуміла його сюжет, художні особливості, мовний колорит тощо. З цією метою доцільно провести бесіди, консультації для всіх охочих узяти участь у конференції (допомогти їм побудувати свої виступи, підібрати допоміжні критичні матеріали, познайомити з думками відомих літературознавців), залучивши до цієї роботи вчителів літератури.

Тільки в цьому випадку обговорення стане свого роду захоплюючою розумовою вправою з елементами творчої гри, а читачі зможуть самостійно зробити висновки.

Нагадаємо, що при проведенні конференції ведучий має дотримуватися заздалегідь розробленого плану, але це не означає, що він не може відступати від нього. Конференцію слід почати окресленням змісту книги, мотивів її написання, основної художньої ідеї. Після цього слово надається промовцям (5-6 активістам читання) для основних виступів з того чи іншого питання. Ведучий має дуже уважно їх слухати, одночасно стежачи за аудиторією (з 20-30 юнаків та дівчат, їх батьків, вчителів), щоб вчасно підхопити чийсь репліку, помітити і правильно використати реакцію читачів. Усі вони мають рівні права і обов'язки з основними промовцями.

Наприкінці конференції доцільно вислухати невеличкі загальні резюме учасників про захід.

Поради: підготувати (запросити) компетентного ведучого та промовців; середня тривалість заходу не повинна перевищувати 40-50 хвилин; перед початком заходу доцільно провести експрес-опитування про читацькі інтересів, а після його закінчення – протягом певного часу аналізувати попит на джерела за його темою.

Успіх конференції неабиякою мірою залежить від її реклами: план заходу художньо оформлюється і вивіщується в інформаційній зоні бібліотеки, на її сайті, доводиться до відома широкого читацького загалу через зовнішню рекламу та за допомогою ЗМІ.

Дискусія – найбільш ефективний спосіб притягнути увагу читачів до читання, проблеми, творчості письменника тощо. У деяких країнах бібліотекарів спеціально учать методикам проведення дискусій. Використання різних дискусійних форм роботи у бібліотеці – справа непроста, але надзвичайно важлива і цікава. Саме неформальні стосунки юного читача з бібліотекою створюють найкращі умови для вільних дискусій, що розвивають критичне мислення і вміння формулювати та обстоювати свої погляди.

Вибір конкретної форми дискусії залежить від ваших цілей, типу тексту, з яким ви працюватимете або до якого хочете притягнути увагу читачів.

Один із найпростіших способів викликати дискусію на актуальна для цієї аудиторії тему – читати якийсь невеликий твір разом, вголос і прямо зараз, а не як домашнє завдання. По-перше, читання вголос – це вже перше переживання і спосіб початкового об'єднання аудиторії. По-друге, і зміст тексту, і тему дискусії краще не оголошувати заздалегідь, а читання не попереджувати поясненнями. Тоді і міра щирості і «балакучість» аудиторії зазвичай зростає.

Отже, бесіда-дискусія після читання більше підходить для роботи в невеликій аудиторії (максимум 10-15 осіб) і з текстом, який носить яскраве емоційне забарвлення.

Таку бесіду добре проводити в тому випадку, якщо треба обговорити певну моральну проблему, що виникає у юнацтва. Краще всього робити це за допомогою невеличких літературних жанрів: розповідей, есе, повістей, скетчів. Також ефективними є подібні бесіди навколо полемічних, публіцистичних текстів з періодики.

Дискусії при цій формі роботи не вийде, якщо текст, з яким ви вирішили працювати, пряломінійний і не припускає різних точок зору на нього, а також якщо він не містить предмета суперечки, можливості перемоги добра чи зла.

Друга форма – дискусія в ході читання. Це один із прийомів технології розвитку критичного мислення засобами читання і письма, що має на меті дискусію з питання без однозначної відповіді і порівняння зміни власних уявлень про героїв і вчинки в ході читання. Цю форму можна використовувати лише у тому випадку, якщо ви плануєте читати текст, що має чіткий сюжет. У цій роботі важливий не лише процес читання і обговорення в ході (дуже важливе також власне передбачення слухача), але й уся подальша робота.

Третя форма – дискусія-бесіда без підготовки. Це форма роботи без тексту. Вона може застосовуватися в аудиторії будь-якого віку і складу, яку для цього треба розбити на групи. Розбиття, у залежності від ваших цілей, може бути випадковим або продуманим. Традиційно вважається, що чим випадковіше зібрані групи – тим краще. Учасників не повинно бути дуже багато, інакше захід не буде ефективним.

Обов'язкова умова застосування цієї форми – аудиторія не знає заздалегідь тему майбутньої дискусії. Така дискусія відрізняється гостротою і різноманітністю думок. Труднощі – коректність поведінки всіх учасників, трохи відсторонена роль ведучого і строгий регламент.

Цю форму добре використовувати як «заготовку» для огляду літератури за темою, після якої учасники з більшою охотою беруться за читання рекомендованих книг. Однак, якщо ви після такої дискусії запропонуєте літературу, яка відображатиме лише одну точку зору, то навряд чи другий раз у тій самій аудиторії ця форма спрацює.

Четверта форма – подіум-дискусія. Вона досить складна внаслідок вимог до регламенту і ролей учасників, але саме дотримання вимог технології не дає аудиторії «забалакати» тему або втомитися, не закінчивши її розгляд. Подібну дискусію можна

проводити у будь-якій (як за віком, так і за кількістю учасників) аудиторії. Підготовкою дискусії заздалегідь займаються 3-5 осіб.

Питання, винесене на обговорення, не повинно мати однозначної відповіді, інакше дискусія не відбудеться. Якщо тема не пов'язана з обговоренням якогось одного твору, то цікавіше, коли ніхто, крім тих, що готує «подіумну» частину, не знає її.

Подіум-дискусія є зручною при обговоренні проблеми з наступною рекомендацією пов'язаних із нею книг (витягами з книг, представлених на виставці, опоненти можуть «підігрівати» дискусію) і при проведенні читацької конференції за одним твором, під час якої опоненти повинні підтверджувати свої аргументи текстом, експерти також можуть використовувати критичні матеріали, а організатор має бути впевнений, що хоча б половина аудиторії читала обговорювану книгу.

Дискусія буде ще цікавішою і гострішою, якщо її ведучий провокуватиме тих учасників заходу, які зовсім не читали твору. Іноді дискусію загострюють, вводячи таких учасників у сутність питань, що обговорюються, а не самого твору. Цей прийом вважається дуже вдалим в аудиторії старшокласників, студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Зупинимося на загальних правилах організації дискусій. Ведучий дає кожному можливість висловити свою точку зору і не ставить собі метою привести всіх учасників дискусії до однієї думки. Він і інші учасники дискусії не оцінюють висловлені думки як правильні або неправильні. За будь-які висловлювання або за сам факт участі / неучасті в дискусії не ставляться оцінки.

Ефективність заходу відзначає ступінь відкритості його учасників і доброзичливості загального тону, а також те, чи викликає вона подальше зацікавлення читанням за темою. Кількість висловлювань та їх правильність не повинні слугувати оцінкою ефективності дискусії. «Підсадні качки» в аудиторії, які знають заздалегідь доводи опонентів і готові в будь-яку хвилину почати відстоювати потрібну організатору точку зору, у підсумку частіше

заважають, ніж допомагають. Нецікавість і формальність такої «дискусії» підриватиме авторитет бібліотеки як місця для вільного і неформального спілкування.

Диспут. Призначення диспутів – тренування розуміння й уміння обговорювати та будувати поняття. Зіткнення двох позицій під час диспуту вимагає освоєння технік ефективного чіткого мовлення та організації комунікації. Його учасники прагнуть, зіставляючи суперечливі судження, або дійти загального висновку, знайти істину, або зафіксувати явну перевагу однієї з позицій. Диспути є історичною практикою вибудовування розумових процесів, розвитку мислення та мови. Удосконалювання цих здібностей дозволяє в мінливій ситуації формувати адекватну мовну поведінку, самостійно мислити, виробляти оригінальні та відповідальні рішення проблем, точно та зрозуміло для всіх формулювати судження, коректно робити інших своїми опонентами й однодумцями.

Виступ на диспуті вимагає вміння чітко визначати власну позицію, навести переконливі аргументи на її захист, сформулювати висновок. Підготувати по-справжньому цікавий диспут – завдання нелегке. Насамперед, дуже важливо правильно визначити тему, поставити проблему, відібрати літературу, на основі якої ця проблема буде розглянута.

Тема диспуту має бути актуальною, близькою молодим читачам. Тому важливо виявити у самих учнів коло проблем, які їх хвилюють. З цією метою проводять опитування: «Про що б ви хотіли поговорити з товаришами, посперечатися з ними?», «Які книги, газетні та журнальні статті викликали у вас інтерес, які хотілося б обговорити?» тощо.

Є теми, які одвічно хвилюють молоде покоління: дружба і любов, сенс життя, борг і обов'язок, відносини з батьками тощо.

Визначившись з темою диспуту, важливо сформулювати її гостро і проблемно, щоб вона була цілеспрямованою.

Обравши тему майбутнього диспуту, бібліотекар спільно

з читачами має сформувати коло питань, які стануть предметом вдумливої і серйозної розмови. Питань має бути небагато – 5-6. Вони мають бути конкретними, доступними для розуміння цільовій читацькій аудиторії.

Тема диспуту, питання, що пропонуються для обговорення, список рекомендованої літератури оприлюднюються на плакаті-запрошенні за 2-3 тижні до диспуту.

Наступний етап у підготовці диспуту – знайомство його учасників з джерелами. Адже учасники мають виявити знання і бути переконливими у своїй аргументації. Стихійного соціального досвіду для цього не досить. Диспут проходить ефективно, коли читачі збагачуються певними культурними або соціальними уявленнями про проблеми, які обговорюються, добирають яскраві факти, щоб аргументувати свої судження. Бібліотекар та його помічники рекомендують літературу до диспуту.

Для підготовки заходу необхідно виготовити афішу із зазначенням теми диспуту та переліком питань до нього, запрошень.

Ефективність диспуту певною мірою залежить від кількості учасників. Оптимальною є група з 10-15 осіб. Доцільно, щоб вони були членами одного колективу, добре знали один одного. Крім того, слід зважати на особливості темпераменту та характеру окремих учасників.

Диспут вимагає значного інтелектуального й емоційного напруження. З цього погляду важливо створювати позитивну емоційну атмосферу в колективі, члени якого вступили в суперечку. Дискутуючи, читачі мають змогу виявити свою ерудицію в різних галузях знань, соціальний досвід, моральні цінності, переконання. Тому диспут – це не лише з'ясування істини, а передусім – своєрідний шлях і засіб для «гімнастики розуму і почуттів». Головне завдання ведучого – створити оптимальні умови для активної соціальної й інтелектуальної діяльності кожного юнака і кожної дівчини.

Успіх диспуту залежить від низки факторів. По-перше, потрібно завчасно створити в учнівському колективі психологічне

передчуття чогось цікавого, привабливого і підтримувати його до початку диспуту. А сам диспут має проходити так, щоб ці передчуття справдилися.

У процесі попередньої роботи важливо навчити юних читачів навичкам культури спору. Не кожна юна людина може чітко сформулювати свою думку, підібрати аргументи, вислухати думку протилежної сторони тощо. Тому є сенс підготувати «Пам'ятку учасника диспуту»:

- виступати лише тоді, коли маєш, що сказати;
- говорити, що думаєш, думати, що говориш;
- чітко і лаконічно висловлювати власну думку;
- поважати опонента не перекручувати його думок і слів;
- мати мужність визнати свою поразку у словесному двобої, якщо доведена хибність твого твердження;
- аргументувати свою думку точними фактами і цитатами з твору;
- пам'ятати, що диспут літературний, а тому намагатися досягнути позицію автора.

Диспути плануються заздалегідь і доцільно їх готувати разом із навчальними закладами. Читачів до них теж спеціально готують. Ця підготовка полягає не тільки в читанні відповідної літератури, а й у перегляді кінофільмів, що мають відношення до теми. Вдумлива попередня робота не тільки забезпечує успіх диспуту, а й привчає юних читачів самостійно оцінювати події, явища, факти, вчить логічно обґрунтовувати думки, робити висновки.

Обов'язки ведучого досить широкі: це і вступне слово, і керування суперечкою, і коментування виступів, і висновок. Ведучий повинен добре знати тему, вміти яскраво і публіцистично виступати. Це має бути ерудована людина, яка добре знає літературу, вміє організувати довірчу розмову між читачами. Літературні диспути зазвичай ведуть бібліотекарі або літературознавці, педагоги, в окремих випадках – найбільш активні читачі.

Бенефіс читача – це комплексний захід, спрямований на зміцнення авторитету кращих читачів бібліотеки, підвищення їх соціального статусу шляхом знайомства з їх читацькими біографіями, сьогоденням, організацію виставок з книг бібліотеки (у т. ч. домашньої) за темою «Мої улюблені книги», прослуховування улюблених музичних творів тощо. Необхідно акцентувати увагу на ролі книги в становленні особистості, моральних якостей, в оволодінні знаннями, виборі професії або хобі кращими читачами.

Літературний ярмарок – комплекс невеликих, але багатопланових заходів, які проходять одночасно. Це можуть бути вікторини, конкурси, зустрічі з цікавими людьми, рольові ігри, номери художньої самодіяльності, розіграші призів.

Літературний бал може включати в себе художнє читання, музичні та танцювальні номери, інсценізації літературних творів.

Як засвідчує практика, важливим чинником в роботі з розвитку читацького інтересу учнів старших класів є організація літературних вікторин, конкурсів або ігор. Це можуть бути форми більш прості у їх підготовці (кросворди, ребуси) та такі, що потребують тривалого часу на кшталт «Умники и умниці», «Брейн-ринг», «Що? Де? Коли?» тощо. В їх основі має бути впізнавання художніх творів за окремими текстами, відтворення рядків і строф за заданими словами, постановка і розгадування каверзних питань, пов'язаних із прочитаними творами, відгадування імен літературних героїв, прізвищ авторів, назв книг тощо.

Важливо всіляко стимулювати участь у таких формах юнаків та дівчат присудженням балів, врученням призів, організацією стендів із їх світлинами.

Останніми роками фахівці бібліотечної справи почали приділяти особливу увагу оновленню методичних підходів до застосування ігрових форм роботи з популяризації творів друку, урізноманітнюючи їх. Акцент було зроблено на новизну у назві заходу, методиці його проведення, елементи театралізації подання інформації.

Фахівці, готуючи відповідні заходи, мають підходити до їхньої організації неформально: вивчати читацькі інтереси та літературні уподобання, шукати цікаві теми, не обмежуватися лише навчальними програмами або відомими авторами та їхніми творами, «трафаретами» розроблених літературних конкурсів, а спонукати юнацтво до різножанрового читання, творчого мислення.

Нагадаємо декілька заходів, які могли б урізноманітнити роботу з користувачами.

Міні-конкурс «Хто автор?» (доцільно проводити з невеликими групами читачів на абонементі). Поряд із кількома портретами відомих письменників наклеїти кишеньки і вкласти туди врізної картки з їхніми прізвищами та назвами творів. Читачі почергово повинні витягати ці картки, називати авторів і правильно вибрати написані ними книги. Журі оцінює знання кожного учасника і час, витрачений на виконання завдання. На завершення конкурсу оголошуються імена переможців.

Літературно-географічна гра «Де і з ким це відбувалося?»

На карті необхідно позначити місця, де проходили ті чи інші події, описані в книгах, копії титульних сторінок яких розміщено поряд. Учасникам гри за жеребом потрібно вибрати певну позначену точку на карті і підібрати до неї правильні «титульні» сторінки, а потім пояснити свій вибір.

Поетичний конкурс «Віднови вірш»

Рядки різних невеличких віршів відомих українських поетів, наприклад із шкільної програми, написати на окремих смужках і покласти в конверти. Учасники заходу мусять скласти із цих смужок правильний текст, а журі – оцінити їхні знання. Цей конкурс можна ускладнити, якщо до конверта покласти рядки з двох віршів або запропонувати його шанувальникам поезії певного автора. Захід розраховано на 2-3 учасників.

Концерт-ромашка.

На пелюстках великої паперової ромашки написати жартівливі завдання: скласти частівку про «поганого» користувача, веселе оповідання про бібліотеку, виконати пантоміму, яка відобразатиме якийсь момент спілкування двох читачів тощо.

Літературна головоломка «Розпізнайте, хто я?».

Один із учасників видає себе за відомого літературного персонажа (коло героїв творів можна заздалегідь скоротити, обравши один жанр: детектив, казку, драматургію), а інші задають йому різноманітні запитання, намагаючись визначитись, хто він такий. «Герой» на всі запитання повинен відповідати однозначно: «так», «ні», «приблизно», «холодно», «гаряче» тощо. Перемагає той із учасників, хто першим вгадає персонаж.

Літературна подорож «Невідомими стежками».

Для проведення заходу необхідно намалювати велику карту подорожі з кружками різного кольору, яким позначається запитання з тієї чи іншої галузі знання або інше завдання. Наприклад, червоним кольором буде позначено запитання з української літератури, жовтим – зі світової, зеленим – з географії, синім – з історії, білим – із фольклору, чорним – пропуск ходу. Також потрібно зробити досить великий кубик з цифрами, яким буде визначатися «швидкість» просування за маршрутом. Серед читачів слід підібрати 3-4 різнобічно підготовлених учасників для кожної з двох команд (у крайньому випадку – двох гравців-універсалів). Команди кидають кубик за чергою. Якщо відповідь невірна, команда (гравець) повертається на попередню позицію або пропускає наступний хід. Один із членів журі прапорцями або фішками помічає місцезнаходження команд на карті. Переможцем стає команда, яка перша дістається кінцевого пункту подорожі.

«Літературний колаж».

У період підготовки заходу доцільно розробити анкету, яка допоможе виявити найбільш популярних серед користувачів авторів вітчизняної і зарубіжної літератури, улюблену тематику, героїв книг, уміння аналізувати і робити висновки з прочитаного. У програму літературного колажу можна включити бібліографічний огляд, використавши прийом «живих анотацій». Суть його полягає в тому, що герой книги сам представляє себе. Для цього читачі, які мають акторські здібності, хорошу дикцію, заздалегідь готують розповіді про героя від першої особи, деякі атрибути його одягу.

Одним із компонентів літературного колажу може бути експрес-інформація. Важливим моментом є те, що бібліотекарі повинні не тільки інформувати про невідомі або маловідомі цікаві факти з біографії вітчизняних і зарубіжних письменників, а й пропонувати всім присутнім доповнити розповідь своєю інформацією.

Літературний колаж може завершитися конкурсом на краще складання оповідання. До проведення конкурсу розробляються його умови, читачів знайомлять із домашніми завданнями, пропонують їм спробувати себе у ролі письменника, написати і проілюструвати свій твір. Переможців конкурсу визначає журі.

Аукціон книги.

Уже сама назва заходу є своєрідною рекламою для читачів. Аукціон означає продаж з торгів, на якому товар купується за найвищу із запропонованих ціну. Цей захід доречно проводити з метою презентації нових надходжень до бібліотеки та підвищення попиту на них. Вибираються 5-7 книг-«лотів», що в даний період є бестселерами або користуються попитом серед різних груп читачів: школярів, студентів, шанувальників детективів, пригодницьких романів, «фентезі» тощо. На аукціоні найвища ціна визначається активністю користувачів та їхніми правильними відповідями. За цими ознаками ведучий заходу і його помічники з читацького активу встановлюють «покупця» певної книги, який одержує першочергове право на її читання.

Використання характерної атрибутики – гонга, молотка, які матимуть учасники «торгів», – допоможе створити атмосферу азарту і справжнього аукціону.

Доцільно проведення серед користувачів бібліотеки паралельних конкурсів «Краща книга року», «Коронація слова». Читачам пропонується висувати своїх номінантів, при цьому вони виставляють оцінку книзі. Потім називаються офіційні лауреати тієї чи іншої премії та переможці паралельних читацьких конкурсів. У бібліотеці можна влаштувати урочисту церемонію нагородження активних учасників конкурсу.

Щодо визначення якісного рейтингу того чи іншого твору, читачам можна запропонувати критерії оцінок (за 10-бальною системою):

- 10 — дуже сподобалося;
- 9 — чудовий твір;
- 8 — добра книга;
- 7 — нормально, хоча можна було і не читати;
- 6 — так собі, терпимо, але читати абсолютно не обов'язково;
- 5, 4, 3, 2 — різні ступені негативного ставлення;
- 1 — не читав, тому не беруся ставити оцінку.

Літературний суд – сюжетно-рольова гра, що імітує судові засідання. Учасники розподіляють між собою ролі судді, захисника, прокурора, судових засідателів, потерпілих, обвинувачених та свідків. Підсудним може бути будь-який літературний герой. Кожний учасник суду має продумати свій виступ, підібрати цитати з тексту для захисту, звинувачення, свідоцтв. Причому право героя самому визначити, на стороні захисту чи обвинувачення він виступатиме. Прокурор готує обвинувачення, свідків зі свого боку, а адвокат – захист і свідків зі свого.

Отже, читачі – учасники заходу мають добре знати текст, причому в деяких розділах – у деталях; «прокурорам» і «адвокатам» слід продумати свої промови і подальші реакції на питання, що

можуть задати учасники суду. Бібліотекар або вчитель має стати організатором суду, а краще – суддею. Він має бути наготові вступити в діалог, підтримати інтерес кожного до гри, реакцію того чи іншого читача, дати йому можливість для самоствердження у виступі під час «судового» процесу, спровокувати ситуацію, диригувати обговоренням. Аудиторія оформляється під зал суду, дотримуються всі необхідні церемонії.

Мета заходу – поглибити розуміння самого твору за допомогою імітації певних життєвих ситуацій, оскільки тільки так можна визначити бачення реального життя читачами сьогодення. Важливий не стільки вирок, який обов'язково виноситься в кінці суду, скільки сам процес обговорення, під час якого по-новому звучатиме текст, а «герої» можуть розкритися з несподіваного боку.

Попри необхідність додержання правил гри, дуже важливою під час літературного суду є імпровізація. Імпровізація – сценічна гра, що не обумовлена чітким драматичним текстом і не підготовлена на репетиціях. Читач, перебуваючи в певних умовах, вживаючись у свою роль, намагається знайти вихід із ситуації, що склалася.

Книжкове дефіле.

Ця форма заходу дозволяє притягнути увагу юнацтва до художньої літератури і проводиться за участі з ательє моди або молодого модельєра-дизайнера. Моделі для книжкового дефіле підбираються під враженням сюжетів і образів художньої літератури і відображають творчість конкретного письменника або конкретний літературний твір.

Нові часи значно змінили виставкову роботу бібліотек. Хоча від цього її головні завдання – розкриття фондів у цілому або їх окремих розділів, окремих творів, просування читання, привернення уваги до певної теми, створення єдиного інформаційного блоку, що полегшує користувачу пошук необхідної інформації, покращення, удосконалення читацької та інформаційної культури – не змінилися. Наведемо корисні фахівцям, що працюють

безпосередньо з читачами, приклади організації деяких виставок у російських бібліотеках⁵.

Діалогові виставки.

У практику їх роботи міцно увійшли діалогові виставки, що висвітлюють певну проблему з різних точок зору. Це ефективна форма організації книжкових експозицій, особливо для підлітків та юнацтва.

Один із її варіантів може мати назву **«Привабливість улюблених сторінок».**

За основу беруться два стелажі, що ставляться кутом один до одного. Один із них має демонструвати улюблені книги підлітків 1970-1980-х рр., інший призначено для творів, що їх читає сучасне юнацтво. У центрі на столі розміщуються заголовок виставки і аркуші для автографів. У зверненні до читачів пропонується залишити на них підпис і вказати свою улюблену книгу (якщо така є). Отже, відвідувачі залу ставлять автографи, записують назви книг, і таким чином стелаж «Книжкова полиця сучасного юнака» буде поповнюватиметься улюбленими книжками покоління кінця 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. Нинішньому поколінню юнаків та дівчат паралельно варто запропонувати експрес-опитування з питаннями: чи вважаєте Ви себе читаючою людиною? які літературні жанри Вам подобаються? чи читали Ви щось із книг, популярних серед покоління 70-80-х? якщо ні, то чи зацікавила Вас хоч одна з них, вкажіть її назву?

Потім цікаво буде простежити, взяв читач(ка) названу книгу або ні.

Інший варіант виставки-діалогу – як в реальному так і віртуальному форматах – можна організувати під назвою **«Ласкаво просимо в рейтинг 50 (100) кращих книг усіх часів і народів».**

Читачам пропонується скласти свій список з 50 (100) кращих книг. За результатами голосування відвідувачів бібліотеки та її сайту складається узагальнений список. У голосуванні беруть участь твори художньої літератури будь-якого обсягу і жанру, на-

⁵ Виставка: какой ей быть? Многообразие тем, разнообразие форм: научно-практическое пособие / Сост. Т. Наместникова. – М. : Либерей-Бибинформ, 2011. – 160 с.

писані будь-якою мовою і в будь-який період часу. «Реальні» відвідувачі бібліотеки можуть голосувати «галочкою» проти назви тієї чи іншої назви на окремому аркуші паперу, або пропонувати свій варіант. А зорієнтуватися читачам допоможе саме виставка з 50 (100) назв, яку пропонується влаштувати всім працівникам бібліотеки (кожний з них може назвати свій варіант самостійно) або за допомогою вчителів, батьків, літературознавців, різних категорій читачів.

Учасники голосування самі вирішують, що розуміти під словом «кращі». Тобто пропонується вибір без обмежень: можна додати до списку і проголосувати як за найпохвальніший, з точки зору читача, літературний твір, так і просто за улюблену повість, поему, вірш або байку. Система голосування дозволяє голосувати «за» і «проти». Участь у голосуванні не потребує ніякої реєстрації. Голосування варто не обмежувати часовими рамками і періодично поновлювати.

Виставка «Що в імені мосму...»

Бажано влаштувати цикл виставок, що були б присвячені різним іменам: «Анна (Ганна)», «Володимир», «Іван», «Марія (Маша)», «Олександр(а)», «Георгій (Юрій)» тощо. Її мета – познайомити учнів із значеннями імен, історичними та сучасними особистостями або літературними героями, які мають відповідні імена (наприклад: Анна Ярославівна – донька Київського князя Ярослава Мудрого, поетеса Анна Ахматова, героїня роману Л. Толстого «Анна Кареніна», польська співачка Анна Герман або українська видатна спортсменка-художня гімнастка Анна Безсонова тощо). Влаштовувати ці виставки варто до ювілейних дат, днів народження або днів ангелу.

«Іменні» виставки сприятимуть інтелектуальному та культурному розвитку юнацтва, його духовному удосконаленню. Це цікавий спосіб залучення молоді до читання. (Ідея позичена з бібліотечного блогу за веб-адресою: <http://novichokprosto-biblioblog.blogspot.com/2013/07/blog-post.html>)

До речі, цю виставку доцільно запропонувати також у віртуальному форматі із застосуванням усіх можливостей Інтернету (наприклад, з відсилками до енциклопедій, музеїв, певних ілюстрацій, кінострічок, географічних об'єктів, електронних версій тих чи інших літературних творів, віршів або пісень тощо) і запропонувати віддаленим користувачам взяти участь в її формуванні, тобто зробити цю наочну форму «живою» і динамічною.

Якщо ми вже заговорили про віртуальний простір, то читачам варто запропонувати, наприклад, багатство художнього літературного сегменту Інтернету з його електронними бібліотеками – універсальними, жанровими, тематичними, для певних вікових категорій (діти, підлітки, юнацтво, молодь), сайтами письменників, літературними об'єднаннями тощо. І звичайно, читачам важливо дати навігацію до ресурсів для спілкування: відповідні форуми, блоги, онлайн-клуби прихильників творчості того чи іншого автора або жанру, що надаватимуть їм можливість поділитися думками, обговорити цікаві книги, теми, знайти однодумців.

Звичайно, що бібліотеки на своїх веб-сайтах також мають створювати та підтримувати своє віртуальне читацьке середовище з форумами, блогами відповідних читацьких лідерів, письменників тощо. Цікавою формою в контексті цього напрямку роботи є «флешбук» – книжний флешмоб в Інтернеті. Бібліотеки створюють сторінку (акаунт) будь-якої книги в соцмережах («ВКонтакте», «Facebook», «Однокласники», «Мой Мир») і запрошують відвідати її якомога більшу кількість користувачів. Їх, принаймні, протягом місяця знайомлять з книгою через фрагменти тексту, ілюстрації, біографію автора, особисті переживання і т. ін. Посилання на свої сторінки можна розмістити в коментарях блогу «Флешбук» (цифрове відображення улюблених книг на сторінках соцмереж (<http://bigflashbook.blogspot.com/>) у тій рубриці, для якої ваша книга найбільш підходить: «Для юнацтва», «Для дітей», «Для дорослих», «Для всієї сім'ї» тощо. У результаті цієї акції на сайті формується «Зведений каталог», а книги, що сподобалися, збирають навколо

себе відданих читачів, тож виникають нові он-лайн книжкові клуби.

Важливо також супроводжувати читання власними інформаційними ресурсами (зокрема, за допомогою надання користувачам веб-списків, бібліографічних покажчиків (списків) творів, віртуальних презентацій окремих книг, рекламних анотацій, повідомлень про видатні літературні події в країні, світі, цікаві зустрічі з авторами, кінцеві результати різних Всеукраїнських літературних премій, книжкових конкурсів (рейтингів), що проходять у країні); допомагати читачам експертними оцінками літературознавчих сюжетів, художніх, естетичних особливостей книги, її ідейно-змістовних смислів, характеристик персонажів тощо.

Отже кожний із вищезгаданих ресурсів передбачає окрему сторінку на кшталт «Літературний компас», «Книжкова шафа», «Література і літературознавство», «Літературна критика в Інтернеті» і т. ін.

Цікавою для користувачів може бути і така практика, як вибіркове оцифрування видань з метою створення бібліотечних еталонних колекцій, що включатимуть рідкісні краєзнавчі видання, тексти з маргіналіями, літературу національними мовами тощо.

Важливим напрямком роботи з юнацтвом і молоддю є проведення всіляких *інтерактивних літературних конкурсів, вікторин, кросвордів тощо*. Одним з таких конкурсів може стати «Слово читача». Його мета – запросити читачів ділитися своїми враженнями від певної книги: сподобалася вона чи ні, вразила оригінальністю чи розчарувала своєю примітивністю, і, таким чином, створити певний літературний ресурс за рекомендацією читачів.

Важливо, щоби рецензент дотримувався певних вимог:

- у рецензії має вказуватися прізвище автора, назва книжки, видавництво і рік видання;
- вона повинна мати назву, не тотожну назві книжки, а також містити зазначення потенційного читача, якому може бути цікавою;
- її треба складати за певними композиційними правилами: вступ, основна частина і висновок;

- рецензія має містити об'єктивну інформацію про автора та книгу (особливо про відзнаки, нагороди, факти з біографії тощо);
- рецензія – короткий жанр, тому вона повинна мати одну основну авторську думку-ідею, яка розкривається, ілюструється, аргументується і, кінець-кінцем, доводиться; думка має бути завершена.

- рецензія має повідомляти про тему книжки, її жанр (роман, детектив, фантастика, інтимна лірика тощо), основну інтригу, героїв (але без викладу сюжету);

- вітається особиста оцінка читача та його роздуми або звичайна порада: прочитати книгу чи, навпаки, не витратити на неї час.

Компетентне журі в кінці конкурсу визначає переможця(ів) та призерів і за можливістю заохочує їх цінними подарунками або книгами.

І на закінчення згадаємо ще одну форму, яка в світовому та українському Інтернет-просторі набуває дедалі більшої популярності, а саме *буктрейлери* (BookTrailer) – ролики, що створюють візуальний образ книги.

Сьогодні багато пошанувачів певного літературного твору вважають за обов'язок візуалізувати свої враження від книги. Через це Інтернет-простір наповнився аматорськими роликами, у яких обігруються сюжети популярних книжок. Бібліотеки також можуть долучитися до створення буктрейлерів за допомогою своїх фахівців і читачів та виставляти зроблені кіноролики на сайті, наприклад, під рубрикою «Книга в кадрі». Детальніше про цю форму та деякі «секрети» її створення можна прочитати в інформаційному віснику «Бібліосвіт» Державної бібліотеки для юнацтва (Ворона Ю., Сопова Т. Книга в кадрі. // Бібліосвіт. – Вип. 4 (44). – К., 2012. – С. 35-39).

Наведені форми є лише часткою тих численних заходів, які можуть бути спрямовані на підвищення престижу книги і читання серед юнацтва та ефективно використані бібліотеками для отриманні додаткових рушіїв впливу на читачів. ■

Виробничо-практичне видання

Залучення юнацтва до читання: традиційні та нові технології

Методичні рекомендації

Укладачі: Юрій Анатолійович Ворона, Леонід Ілліч Бейліс

Комп'ютерна верстка І. Є. Болесевич

Підписано до друку 02.10.2013. Зам. № 181. 26 стор. Тираж 60 пр.
ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва»,
просп. Перемоги, 60, м. Київ, 03057
<http://www.4utn.gov.ua>
e-mail:metoda 2007@rambler.ru

